

Özel Eğitim Okullarında Görev Yapan Yöneticilerin Okuldaki Görevlerine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi

Havva Aysun KARABULUT

Öğr. Gör., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 14280 Gölköy / Bolu / Türkiye

Salih Paşa MEMİŞOĞLU

Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 14280 Gölköy / Bolu / Türkiye

Alpaslan KARABULUT

Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, 14280 Gölköy / Bolu / Türkiye

Makale Bilgileri

Anahtar Kelimeler:
Özel eğitim,
Özel eğitim okulu,
Okul yöneticisi, ,
Müdür,
Yönetici

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, özel eğitim okullarında görev yapan yöneticilerin okuldaki görevlerine ilişkin görüşlerini belirlemektir. Bu amaçla, 2016 yılında Bolu, Düzce ve Sakarya'da MEB'e bağlı özel eğitim okullarında görev yapan 5 okul müdürleriyle gerçekleştirilmiştir. Okul müdürlerinin görüşlerinin belirlenmesi için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma verileri içerik analizi ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda özel eğitim okullarında görev yapan yöneticilerin okuldaki görevlerini yerine getirdikleri ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu ve müdürlerin bazı uygulamalar hakkında bilgi eksikliklerinin olduğu görülmüştür.

The Views of the Administrators Working in Special Education Schools about the Their Duties in the School

Article Info

Keywords:
Special educatin,
Special education schools,
School managers,
Principal,
Administrator

ABSTRACT

The aim of this study is, to determine the opinions of the administrators who work in special education schools. For this purpose, in 2016, 5 school managers working in private education schools affiliated to the Ministry of National Education in Bolu, Düzce and Sakarya were realized. A semi-structured interview technique was used to determine the views of school principals. The data were analyzed by content analysis method. As a result of the research, it is determined that the administrators who work in the private education schools fulfill their duties in the school but the work done is limited and the managers have lack of information about some applications.

GİRİŞ

Eğitim yaşam döngümüzün bütün basamaklarını kapsayan uzun soluklu olan bilgi edinme sürecidir. Günümüzde pek çok kişi tarafından eğitim kavramını ifade etmeye yönelik çeşitli tanımlar yapılmıştır. Varış (1998) eğitimi "kişinin toplumsal yeteneklerinin ve en uygun kişisel gelişiminin sağlanması için, seçkin ve kontrollü bir çevreyi ve okul etkinliklerini içine alan sosyal bir süreçtir" biçiminde tanımlarken; Ertürk (1972) ise "bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme sürecidir" şeklinde tanımlamıştır. Bireyin yeteneklerinin toplum yararına ve verimli olarak kullanması; bireylerin sağlıklı yetiştirilmesi ve iyi eğitim almasından geçmektedir (Diken ve Sucuoğlu, 1999).

Bireyler toplumda bağımsız olmaları için birçok bilgi ve beceriye gereksinim duymaktadırlar (Karabulut ve Yıkmuş, 2010; Özak, 2008). Bu durum normal gelişim gösteren bireylerden farklı olan

zihin yetersizliği olan bireyler için de geçerlidir. Zihin yetersizliği olan bireylere bilgi, beceri ve bağımsız yaşamı kazanmaları için erken dönemde başlayan özel eğitime ihtiyaç duymaktadırlar (Evans, Williams, King ve Metcalf, 2010; Jameson ve McDonnell, 2007). Özel eğitim; ortalama öğrenci özelliklerinden önemli derecede farklılaşan özel gereksinimli bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılanmasında özel yetiştirilmiş personel, bireysel olarak geliştirilmiş eğitim programları, öğretim yöntem ve teknikleri, materyaller kullanılarak kapasitelerini en üste çıkarmalarını sağlayan, onların özür ve özelliklerine uygun ortamlarda verilen eğitim hizmetlerinin bütünüdür (Ataman, 2003; MEB, 2006; KHK/573, 1997; Kırcaali-İftar, 1998,). Bireylerin gereksinimleri ve yapabildikleri dikkate alınarak uygun eğitim ortamlarına yerleştirilmesi gerekmektedir (Gözün ve Yıkmuş, 2004). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 'ne göre zihin yetersizliği olan öğrencilerin eğitim alabilecekleri en az kısıtlayıcı olandan en çok kısıtlayıcı olana doğru sıralandığında tam zamanlı kaynaştırma, kaynak oda destekli kaynaştırma, özel sınıf, özel eğitim anaokulu, özel eğitim uygulama merkezi, özel eğitim iş uygulama merkezi, özel eğitim mesleki eğitim merkezi, yatılı okullar ve yatılı kurumlar, evde eğitim olmak üzere yetersizliklerinin derecesine göre farklı eğitim ortamlarında eğitim alabilmektedirler (MEB, 2012). Orta ve ağır düzeyde zihin yetersizliği olan bireyler özel eğitim uygulama merkezlerinde, özel eğitim iş uygulama merkezinde ve özel eğitim mesleki eğitim merkezlerinde eğitimlerine devam etmektedirler. Bu merkezlerin amaca uygun şekilde faaliyet sürdürmelerinde önemli olan paydaşlardan biri okul müdürleridir. Okul müdürleri okullardaki uygulamaların başarılı bir şekilde yürütülmesinde önemli bir role sahiptir (Federica, Herrold ve Venn, 2000).

Taymaz (2003) okul yönetimini okulu belirlenen amaçlara ulaşmak için eldeki bütün madde ve insan kaynaklarını verimli ve etkili şekilde kullanarak, okulu amaca uygun hale getirme olarak tanımlamıştır. Okul yönetiminin görevi de okulu daha önceden belirlenen amaçlara uygun olarak yaşatmaktır (Bursalıoğlu, 2010). Yöneticiler okulun bu vizyonu gerçekleştirmesinde önemli kişilerden bir tanesidir. "Yönetici; bir örgütün veya organizasyonun belirlediği amaçlara ulaşabilmesini sağlayacak aktiviteler olan planlama, organizasyon, liderlik ve kontrolden sorumlu kişidir" (Lewis, Goodman ve Fandt, 1995). Başaran (1996) ise yöneticiyi okulun veya eğitim örgütünün amaçlarını gerçekleştirecek nitelikte yöneten kişi şeklinde tanımlamıştır. Okulda bu amacı gerçekleştirmede en önemli görev müdürlere düşmektedir. Okul müdürü, okulun misyon ve vizyonunu belirleyerek, bu hedeflere ulaşmak amacıyla nasıl davranması gerektiğini hesaba katarak okulda olumlu iklim oluşturan kişidir (Okutan, 2003). Okul müdürlerinin okullarda verilen eğitimin başarıya ulaşmasında büyük role sahip olduğu bilinmektedir. Ayrıca yönetmelikte okul müdürlerinin öğrenciler, öğretmenler, diğer yardımcı personeller, aileler ve okulun fiziki yapısı gibi birçok görev ve sorumluluğu olduğu belirtilmektedir (MEB, 2005). Okul müdürleri görev ve sorumluluklarını yerine getirirken hem kişisel becerileri hem de yönetmelikleri dikkate almalıdır (Erdoğan, 2000). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde müdürün görev ve sorumlulukları açıkça belirtilmiştir. 31.05.2006 tarih ve 26184 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan yönetmeliğe göre müdürün görev, yetki ve sorumluluklarına aşağıda yer verilmiştir.

MADDE 52 - (1) Müdür, millî eğitimin temel ilkeleri ve genel amaçları doğrultusunda okulun/kurumun, amaçlarına uygun olarak yönetilmesinden, değerlendirilmesinden ve geliştirilmesinden sorumludur.

(2) Müdür, eğitim-öğretim ve işleyişle ilgili olarak okulun/kurumun amacı, türü, kademesi ve uygulanan eğitim programına göre Millî Eğitim Bakanlığı özel eğitim okul ve kurum müdürleri görev tanımında belirtilen görevleri yürütür.

(3) Okul müdürü; ders okutma görevinin yanında kanun, tüzük, yönetmelik, yönerge, program ve emirlere uygun olarak görevlerini yürütmeye, okulu düzene koymaya ve personeli denetlemeye yetkilidir.

Alanyazın incelendiğinde okul müdürleriyle yapılan birçok çalışmaya rastlandığı görülmektedir (Ametea ve Clark, 2005; Başaran, 2008; Bulut ve Bakan, 2002; Çakır, 2017; Dağlı, 2006; Güven ve Akyüz; 2002; Gümüş ve Ada, 2017; Güvenç,2001; Hardesty ve Dillard, 1994; Uçar, 2017; Uzun, 2017; Teker, 2003). Carter ve Hughes (2006) yöneticilerin, genel ve özel eğitim öğretmenlerinin ve yardımcılarının genel eğitim sınıflarında çeşitli yetersizliği olan öğrencilerle ilgili görüşlerinin alındığı; Uysal (1995), araştırmasında okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin zihinsel yetersizliği olan bireylerin kaynaştırılmasında karşılaşılan sorunlara ilişkin görüşlerinin belirlendiği; Yaşar (2012) Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM) Müdürlerinin yöneticilik becerileri ile bazı yöneticilik davranışlarına ilişkin görüşlerinin belirlendiği; Yıkılmış ve Sazak Pınar (2004) ilköğretim okul müdürlerinin kaynaştırmaya yönelik görüşlerinin belirlendiği; Korucu (2005) özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların karşılaştığı güçlüklerin analizi amacıyla kurum sahipleri, müdür, öğretmen ve ailelerin görüşlerinin alındığı; Tatlıoğlu ve Okyay (2012) özel eğitim okul müdürlerinin ve öğretmenlerin öğretim liderliği rollerine (Gaziantep örneği) ilişkin öğretmen görüşlerinin alındığı; Aydın (2017) Özel Eğitim Uygulama Okulu ve Rehabilitasyon Merkezlerinde yaşanan eğitsel-yönetmelik yetersizlikleri ortaya koymak ve çözüm önerilerini sunmak amacıyla yönetici ve öğretmen görüşlerinin alındığı araştırmalara rastlanılmıştır. Ancak özel gereksinimli bireylerin okulunda görev yapan yöneticilerin görüşlerinin alındığı araştırmaların azlığı göze çarpmaktadır. Bu nedenle özel eğitim okullarında görev yapan yöneticilerin görüşlerinin belirlendiği bu çalışmanın gerekli olduğu ve alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Özel Eğitim Merkezlerinde görev yapan müdürlerin görev ve sorumlulukları yasal düzenlemelerle belirtilmiştir. Araştırma soruları da bu yasal düzenlemeler çerçevesinde oluşturulmuştur.

Bu araştırmanın genel amacı özel eğitim okullarında görev yapan yöneticilerin okuldaki görevlerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesidir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

- Okul müdürleri, okula yeni gelen öğrencilere ve öğretmenlere okula uyum için ne gibi çalışmalar yapmaktadırlar?
- Okul müdürleri,
- Okul için gerekli materyalleri nasıl temin etmektedirler?
- Okul içindeki eksikleri nasıl belirlemektedirler?
- Okul müdürleri,
- Okulda ve okul dışında ne gibi eğitsel etkinlikler yapmaktadırlar?
- Okulda ve okul dışında ne gibi sosyal etkinlikler yapmaktadırlar?
- Okulda ve okul dışında ne gibi kültürel etkinlikler yapmaktadırlar?
- Okul müdürleri, bireyselleştirilmiş eğitim programlarının amaçlarının gerçekleştirilmesinde ne gibi çalışmalar yapmaktadırlar?
- Okul müdürleri,
- Ailelere ne gibi özel eğitim hizmetleri vermektedirler?
- Aile-okul işbirliğinin sürekliliğinin sağlanması için neler yapmaktadırlar?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışmada, özel eğitim okullarında görev yapan yöneticilerin okuldaki görevlerine ilişkin görüşlerini belirlemek için nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırma Bolu, Düzce ve Sakarya'da MEB'e bağlı özel eğitim okullarında görev yapan okul müdürleriyle 2015-2016 öğretim yılı bahar döneminde gerçekleştirilmiştir. Çalışmaya 5 okul müdürü gönüllü olarak katılmıştır. Katılımcılara ilişkin demografik bilgiler Tablo 1'de yer almıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Mezun Oldukları Bölüm	Mesleki Deneyim
1 E	Zihin Engelliler Öğretmenliği	10
2 E	Sınıf Öğretmenliği	7
3 E	Sınıf Öğretmenliği	9
4 E	Sınıf Öğretmenliği	16
5 E	Zihin Engelliler Öğretmenliği	8

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veriler yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Araştırmanın amacına uygun olarak ilgili alanyazın taranmıştır. Kişisel bilgi formu ve açık uçlu soruların bir araya getirilmesiyle oluşturulan görüşme formu alanında uzman iki öğretim elemanının görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşü doğrultusunda yapılan düzeltmelerle görüşme formuna son şekli verilmiştir. Araştırmada kullanılan görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, öğretmenlerin kişisel bilgilerine yönelik iki soru yer almaktadır. İkinci bölümde ise özel eğitim okullarında görev yapan yöneticilerin okuldaki görevlerine ilişkin görüşlerini belirlemeye yönelik 5 açık uçlu soru yer almaktadır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Araştırmanın geçerliğinin sağlanması amacıyla görüşme soruları, özel eğitim alanında çalışmalarını sürdüren alan uzmanının görüşü alınarak elde edilmiştir. Görüşme formu amaca uygun alanyazın taraması ve iki uzmanın görüşü alınarak oluşturulmuştur. Yapılan içerik analizinde temalar araştırmanın amacına uygun olarak belirlenmiştir. Araştırmanın iç geçerliliği için katılımcılardan elde edilen verilerin çözümlenmesi, yanıtların kodlar haline dönüştürülmesi, temaların oluşturulması ve yorumlanması iki araştırmacı tarafından bağımsız olarak gerçekleştirilmiştir ve tutarlılık incelemesi yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Görüşmelerden toplanan verilerin analizinde, içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler tamamlandıktan sonra, görüşme ses kayıtlarının araştırmacı tarafından yazıya dökümü gerçekleştirilmiştir. Ses kayıtların dökümü sırasında duyulan her konuşma duyulduğu şekliyle, hiç bir düzeltme yapılmadan, ekleme çıkarma yapılmadan ve görüşmeci-görüşülen sırasıyla yazılmıştır. Ses kayıtları dökümü yapılırken elde edilen veriler müdürlerin kimliklerini paylaşmadan sunabilmek ve karışıklığa sebebiyet vermemek için görüşülen ilk müdüre M1 ve görüşme sırasına göre her bir müdüre sırasıyla ("M1", "M2", ... "M5") şeklinde kodlar verilmiştir. Görüşme soruları

ve alan bilgisine dayanarak temalar ve katılımcıların verdikleri cevaplara dayanarak alt temalar oluşturulmuştur.

BULGULAR

Özel eğitim okullarında görev yapan yöneticilerin okuldaki görevlerine ilişkin görüşlerini belirlediği bu araştırmada elde edilen bulgular 5 ana tema altında toplanmıştır.

Okula Alışma (Uyum) Çalışmaları

Özel eğitim okullarında görev yapan müdürlerden okula yeni gelen öğretmen ve öğrencilere ne gibi alışma (uyum) çalışmaları yaptıklarına ilişkin görüşler alınmıştır ve müdürler görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir.

Öğrencilere alışma çalışmaları kapsamında; bir müdür kahvaltı ve sinema etkinlikleri düzenlediğini (M1), iki müdür öğrencilerin Bep'lerinin, ilgilerinin ve bireysel özellik ve ihtiyaçlarını belirlediklerini (M1, M5) ifade ederken dört müdür oryantasyon çalışması yaptığını (M2,M3,M4, M5) ifade etmişlerdir.

M1 konuyla ilgili görüşünü " ...bi kere öncelikle kahvaltı organizasyonu hem öğrenciler hem öğretmenlerle beraber.... Sinema etkinliği. Yine alışma kapsamında sinema belediyelerle görüşüp öğrencilerimize ücretsiz tahsis konusunda destek istiyoruz. Bu ve buna benzer etkinliklerle yeni gelen öğrenci ve öğretmenlerle bizim adaptasyon sürecini tamamlıyoruz." şeklinde,

M5 konuyla ilgili görüşünü "Öncelikle şunu belirtmeliyim ki kurumumuza gelen ister öğretmen ister öğrenci olsun herkes aileye katılan birey olarak görüyorum. Her insan yeni girdiği ortamda elbet uyum sorunu yaşayacaktır. Biz bu sorunları en aza indirmek adına oryantasyon çalışması yapıyoruz. Öncelikle yeni gelen öğrencilerimizi bireysel ihtiyaç ve özelliklerini göz önünde bulunduruyoruz" şeklinde, M4 konuyla ilgili görüşünü "Öğrencilere okulu gezdiriyoruz. Daha sonra öğrenci ve öğretmenlere yönelik oryantasyon çalışması yapıyoruz" şeklinde ifade etmişlerdir.

Öğretmenlere alışma (uyum) çalışmaları kapsamında dört müdür kahvaltı-yemek ve piknik organizasyonu düzenlediğini (M1, M3, M4, M5), dört müdür oryantasyon çalışması yaptığını (M2, M3, M4, M5) ve bir müdür ise çocukla ilgili öğretmene bilgi verildiğini söylemişlerdir.

M1 konuyla ilgili olarak "Ayrıca öğretmenlerimizin alışma sürecinde okul kültürünü tanımaları amacıyla piknik ve kahvaltılar düzenliyoruz" şeklinde kendisini ifade ederken, M3 konuyla ilgili "Öncelikle yemeğe götürdüm. Ondan sonra kurumu tanıttım, idaresinden, yemek salonuna kadar, çatısından bodrumuna varana kadar yaşayacakları mekânı tanımaları açısından gezdirdim. Ondan sonra eğitim programıyla ilgili bir hafta tanımaları gerekiyor sadece oryantasyon çalışması yaptık" şeklinde ve M2 "Öğretmenler için de okulun fiziki ortamı anlatıldı çocuğun durumları anlatıldı" şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Materyal Temini

Okul müdürleri materyalleri nasıl temin ettikleri kapsamında; üç müdür ilgili bakanlıktan (M1, M2, M5), bir müdür özel eğitim rehberlik genel müdürlüğünden (M3) ,iki müdür okul-aile birliğinden, hayırsever işadamlarından, sivil toplum kuruluşlarından ve kermeslerden (M1, M5) temin ettiklerini ifade etmişlerdir. Konuyla ilgili görüşlerini müdürler şu şekilde belirtmişlerdir:

M5: "Bu ihtiyaçların temininde bakanlığın sağladığı ödeneği kullanıyoruz", M3: "Okulumuz için gerekli materyaller nasıl temin ediyorsunuzdan kasıt eğer bu para maddi ise özel eğitim rehberlik genel müdürlüğünde para çok", M1: "Ama her şartta

yeterli ödenek çıkmayabiliyor ya da gecikebiliyor. Böylesi durumlarda okul aile birliğini aktif olarak kullanmaya çalışıyoruz. Elimizde bulunan hayırsever iş adamları ve kuruluşlarla işbirliği yapıyoruz. Yine kendi yaptığımız kermesler oluyor özellikle gözleme yapıp, pişirip satma bu süre içerisinde çocuklarımız da aktif rol alıyorlar. Birlikte yaptığımız bu etkinlikte elde ettiğimiz gelirlerle gerekli materyal ve donanımı sağlıyoruz” şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

Eksiklikleri nasıl belirlediklerine ilişkin müdürlerin hepsi öğretmenlerin görüşlerini aldıklarını ifade etmişlerdir. Bu konuya ilişkin müdür görüşleri şu şekildedir:

M2:“Eksiklikler öğretmen arkadaşlarla birlikte belirlendi bu gibi araç-gereçleri ihale usulüyle temin ettik.”, M4: “Genellikle öğretmenlerle ortak bir çalışma içine girerek temin ediyoruz belirliyoruz” şeklinde cevaplar alınmıştır.

Okullarına alınan araç-gereçlerle ilgili olarak iki müdür görüşlerini bildirmiştir (M1, M4). Konuya ilişkin görüşleri şu şekildedir:

M1 konuyla ilgili görüşünü “Bugüne kadar okulumuzda pamuk şeker yapma makinesini bir firma tarafından almasını teklif etmiştik. Destek sağladılar. Yine seramik fırını, bilardo tahsis ettik. Bunlar sadece birkaç tanesi” şeklinde ifade ederken M4 konuyla ilgili olarak “En son aldığımız öğretmenlerin isteği üzerine galoş makinesi aldık” şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Eğitsel, Sosyal ve Kültürel Etkinlikler

Özel eğitim okullarında görev yapan müdürlerin okulda ve okul dışında yaptıkları eğitsel, sosyal ve kültürel etkinliklere ilişkin görüşleri alınmıştır ve müdürler görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir.

Okul müdürlerinin okullarında ve okul dışında yapılan etkinlikler kapsamında; üç müdür piknik ve gezi etkinlikleri (M1, M2, M3), bir müdür müsabaka etkinlikleri (M1), bir müdür engelli sarayında etkinlikler (M4) ve bir müdür ise Engelliler Haftası, sergi ve kermes (M5) etkinlikleri yaptıkları görüşünü bildirmişlerdir.

M2 konuya ilişkin görüşünü “Eğitsel ve sosyal faaliyetler olarak piknikler düzenledik. Ve öğrencilerimize öğretmenleriyle birlikte geziler düzenledik” şeklinde, M1 görüşünü “Okul ve okul dışı yaptığımız çalışmalarla ilgili şöyle bir açıklamada bulunabilirim. Okulumuz içerisinde öğrencilerin sosyal yanlarını güçlendirmek için işbirliği adına bir taraftan eğitsel açıdan okul çevresinde müsabakalar düzenliyoruz. Masa tenisi yarışmaları, bilardo turnuvası gibi etkinliklerle çocukları hem birbiriyle etkileşimlerini hem de sosyalleşmelerine ve kurallara uymak gibi davranışları da göz önünde bulundurarak eğitsel bir de çalışma yapmış oluyoruz. Okul dışında Türkiye Özel Spor Federasyonunun düzenlediği etkinliklere gerek katılıp hem sosyal hem sporsal hem de eğitsel bir etkinlik gerçekleştiriyoruz. İl dışındaki müsabakalara katılıyoruz. Kendi okulumuzda kurduğumuz futbol, basketbol ve voleybol takımı gibi masatenisi takımı gibi bunlarla birlikte yaptığımız çalışmalar oluyor genellikle. Bunun dışında yine pikniklerimiz ve düzenli kahvaltı organizasyonlarımız var.” şeklinde M4 ise “Okulumuz öğrencilerini geziyle Engelliler Sarayına götürdük orada aktiviteler var o aktivitelerle katıldık. Yüzme havuzu, resim her alanda etkinliklere katıldık” ve son olarak M5 konuya ilişkin görüşünü “İki ayda bir öğrencilerimizin eserlerin sergilendiği sergiler düzenliyoruz, aileleri davet ediyoruz tabi bu esnada eserlerin sahibi olan öğrenciler eserlerinin başında duruyor, eserlerini tanıtıyor. Ayrıca yılsonu

kermeslerimiz oluyor. Kaymakamlık onayıyla düzenlediğimiz geziler oluyor. Ancak belirtmeliyim ki en kapsamlı sosyal faaliyetimiz Engelliler Haftası. Her sene hazırladığımız törenle hem toplumda farkındalık oluşturuyoruz hem de öğrencilerimizde kendini ifade, özgüven, sorumluluk ve işbirliği anlamında gelişim sağlamayı amaçlıyoruz" şeklinde belirtmişlerdir.

BEP Amaçlarını Gerçekleştirme

Özel eğitim okullarında görev yapan müdürlerin bireyselleştirilmiş eğitim programlarının amaçlarının gerçekleştirilmesinde yaptıkları çalışmalara ilişkin görüşleri alınmıştır ve müdürler görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir. Müdürlerin hepsi okullarında BEP birimi kurduklarını ve olağan toplantılarla aksaklıklar olup olmadığını değerlendirdiklerini ifade etmişlerdir. Bu konuyla ilgili olarak müdürlerden bazıları görüşlerini;

M1: "BEP'in amaçları gerçekleştirmesi konusunda okulumuzda kurduğumuz BEP birimi ile düzenli aralıklarla bir araya gelerek belirlenen hedeflerin ne düzende gidip gitmediğinin, ilerleme olup olmadığını değerlendirmek için sık toplantılarımız oluyor. Tabi BEP birimi BEPi uygulamaya koymadan muhakkak aileyle birlikte istişare ediyor alınan kararları çocuk için ihtiyaç duyulan hedeflerin belirlenmesinde eğer çocuk kendisini ifade ediyorsa muhakkak öğrenmek istediği hedefi soruyoruz. Onunda fikirlerini alarak hedefle içine yelleştiriyoruz" şeklinde ifade ederken M2: "Bep'in amaçlarını gerçekleştirmesinde bireysel Eğitim kurulu görev alıyor. Bu kurul çalışmalar yapıyor. İnceliyor öğretmen arkadaşımızın beplerini gerekli yerler düzeltiliyor eksik kalan yerler tamamlanıyor." şeklinde ifade etmişlerdir.

Aile Eğitimi Ve Okul- Aile İşbirliği

Özel eğitim okullarında görev yapan müdürlere ailelere ne gibi özel eğitim hizmetleri verdiklerine ve aile-okul iş birliğinin sürekliliğinin sağlanması için neler yaptıklarına ilişkin görüşleri alınmıştır ve müdürler görüşlerini aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir.

Okul müdürlerinin hepsi belirli periyotlarla aileleri topladıklarını ifade etmişlerdir. Müdürlerden ikisi bilgilendirme toplantıları ve okulda öğrenilenlerin öğrenciye nasıl öğretecekleri konusunda çalışmalar yaptıklarını (M1, M3), rehber öğretmenlerin destek hizmetler sunduklarını (M2, M4, M5) belirtirlerken bir müdür aynı zamanda aile katılımı ve ziyaretleri gerçekleştirdiklerini söylemişlerdir. Müdürler konuyla ilgili görüşlerini şu şekilde vermişlerdir.

M1: "Ailelere ne gibi özel eğitim hizmeti verdiğimizle ilgili aile eğitimleri adı altında belli aralıklarla ortalama bir buçuk iki ay gibi sürelerle aileleri okullara davet edip çocukları eğitim sürecinde belli bilgilerin, ödevlendirmelerin ya da bizim yaptığımız çalışmaların evde nasıl daha rahat ve detaylı yapabilirler onların bilgilendirilmesi çalışmasını yapıyoruz", M5: "Rehber öğretmenimizle aylık periyotlarla velilere yönelik seminerler düzenliyoruz. Bu seminerlerde özel eğitime muhtaç çocukların duygusal gelişimleri ve ihtiyaçları gözler önüne serilmektedir. Sadece istekleri değil çay içmek için sık sık velilerimizi okula davet ediyoruz, sohbet ediyor ve kendilerini sacayağının bir parçası olduğunu görmelerini hedefliyoruz", M4 ise "Aile katılımı oluşturuyoruz. Aile ev ziyaretlerimizi sık sık yapıyoruz. Rehber öğretmenlerimizin oluşturduğu aile katılımı seminerleri var onları düzenliyoruz gerçekleştiriyoruz" şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

TARTIŞMA

Araştırmanın ilk bulgusuna bakıldığında, okul müdürlerinin öğretmen ve öğrencilere okula alışma kapsamında kahvaltılık, piknik, sinema etkinlikleri ve okulun fiziki ortamını tanıtmak amacıyla oryantasyon çalışmaları yaptıklarını ifade etmişlerdir. Bu bulgu Uğurlu, Kıralk ve Gülşen Aksoy (2011) çalışmasında müdürlerin okullarına yeni gelen öğretmenlere örgüte ve mesleğe uyum sağlamaları için özel günler düzenlemenin, yemek ve çaylar düzenlemenin sosyal ilişkileri arttıracak etkinlikler olduğu bulgusuyla paralellik göstermektedir. Ayrıca oryantasyon çalışmasının öğrenci ve öğretmenin okula alışması bakımından yapılacak etkinlikler kapsamında olduğu düşünülmektedir. Can'a göre (2005) etkili oryantasyon çalışmaları hem iş görene hem de örgüte yararlar sağlamaktadır. Koçyiğit (2015) anaokulunda kaynaştırma eğitimi alan öğrencilerin rehber öğretmenler tarafından verilen oryantasyon çalışmalarının çocukların uyum sorunlarında yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Okul müdürlerinin öğretmen ve öğrenciyi okula alışması kapsamında okula hazırlık etkinlikleri yaptığı ve bu konuda bilgi sahibi olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın ikinci bulgusuna bakıldığında, müdürlerin okulun materyal ihtiyacını ilgili bakanlıktan, hayırsever işadamlarından, okul- aile işbirliğinden ve kermeslerden kazandıkları paralarla temin ettiklerini belirtmişlerdir. Yönetmelikte; programın uygulanması için gerekli olan araç gereç ve diğer materyallerin temini ve fiziki ortamın hazırlanmasını sağlamak okul yöneticilerinin görevleri arasındadır (MEB, 2005). Ayrıca müdürler okul için gerekli araç- gereçleri belirlerken öğretmenlerin ihtiyaçlarını dikkate aldıklarını ve müdür-öğretmen işbirliği yaptıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmadan elde edilen bulgular Işık'ın (2014) çalışmasındaki öğretmenlerden okul yönetimi ile ilgili yaşadıkları sorunlara ilişkin okul yönetimi-öğretmen işbirliğinin olmadığı ve materyal eksikliğinin giderilmediği; Aydın (2017) araştırmasındaki materyal, araç-gereç gibi uyarıcı ihtiyacının yöneticiler tarafından karşılanmasında yetersizliklerin yaşandığı bulgusuyla örtüşmediği görülmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular müdürlerin öğretmenlerinin görüşlerinin dikkate aldığını ve ayrıca müdürlerin görevlerini amacına uygun olarak yerine getirdiklerini göstermektedir.

Özel eğitim okullarında görev yapan müdürlerin okulda ve okul dışında yaptıkları eğitsel, sosyal ve kültürel etkinliklere ilişkin bulgularına bakıldığında; müdürlerin piknik, gezi, sergi, kermes düzenlediği, spor müsabakaları yaptıkları, Engeliler Sarayında çeşitli etkinlikler gerçekleştirdiklerini ve özel gün ve haftalara ilişkin etkinlikler düzenledikleri sonucuna varılmıştır. Çakır (2017) araştırmasında sosyal faaliyetler ve etkinlikler yapılarak velilerin okula çekilmesini desteklediğini ve aile katılımını arttırdığı sonucuna ulaşmıştır. Bu bulgu eğitsel, sosyal ve kültürel etkinliklerin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca spor müsabakaları yapmaları İlhan (2008) araştırmasını destekler niteliktedir. Spor yetersizliği olan bireylerin bedensel, ruhsal ve sosyal olarak gelişmelerini sağlamakta, toplum içine uyumlarını kolaylaştırmaktadır (Eichstadt ve Lavay, 1995).

Araştırmadan elde edilen bir başka bulgu ise, özel eğitim okullarında görev yapan müdürlerin bireyselleştirilmiş eğitim programlarının amaçlarının gerçekleştirilmesinde yaptıkları çalışmalara ilişkin müdürlerin hepsinin Bep birimi kurduklarıdır. Zaten Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğine göre özel eğitim okulu yöneticilerinin okulda BEP geliştirme birimi oluşturması zorunludur (MEB, 2006). Ancak BEP biriminin işlevsel hale getirebilmenin önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Çimen Öztürk (2009) BEPin zihin yetersizliği olan çocuğa, velilere ve öğretmenlere yararı olduğunu araştırmasında bulgulanmıştır. Fiscus ve Mandel (2002) de BEPin gerekliliğinden ve yararından bahsetmiştir. BEP ekibi içerisindeki etkin işbirliğinin özel gereksinimli bireye sunulan eğitimin kalitesini arttıracığı düşünülmektedir (Avcioğlu, 2011). Müdürlerin çoğunluğunun görüşlerinden elde edilen bulgular ışığında BEP'in amaçlarının gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda BEP

biriminin düzenli aralıklarla toplantı yaptığı sonucuna varılmıştır. Bu da Avcıoğlu (2011) araştırmasındaki bulgu ile paralellik göstermektedir. Ancak müdürlerin görüşlerine bakıldığında BEP birimi konusunda fazla bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir. Bu konuda müdürlere seminerler ve hizmet içi eğitim kursları verilmesi önerilebilir.

Özel eğitim okullarında görev yapan müdürlere ailelere ne gibi özel eğitim hizmetleri verdiklerine ve aile-okul iş birliğinin sürekliliğinin sağlanması için neler yaptıklarına ilişkin bulgularına bakıldığında, müdürlerin çoğunluğu rehber öğretmenler ve öğretmenler tarafından bilgi verme çalışmalarının yapıldığını ve ev ziyaretleri gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Kıranşal (2007), Özgan ve Aydın (2010) ve Çakır (2017) araştırmalarında; okul yöneticilerinin ve öğretmenlerin belirli periyotlarla ev ziyaretleri gerçekleştirmelerinin aileye önemli katkılar sağladığını bulgulamışlardır. Yaşar Ekici (2017) araştırmasında aile katılımı çalışmalarının ailelerin; çocuklarıyla olan iletişiminde olumlu yönde etkilediği, çocuklarına daha özgüvenli yaklaştıkları ve duygusal olarak daha güçlü oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Erkan, Uludağ ve Dereli (2016) araştırmasında aile katılımıyla birlikte okulda öğrenilenlerin okul dışında pekiştirildiği sonucuna ulaşılmıştır. Özel eğitimde de ailenin önemli olduğu bilinmekte ve ailenin eğitime katılımının öğrencinin okulda öğrendiklerini pekiştirmesi ve kalıcı izli davranış değişikliği oluşabilmesi açısından önemli olduğu alanyazında vurgulanmaktadır (Akçamete ve Ceber, 1999; Özyürek, 2001). Müdürlerin aile eğitimi konusunda neler yaptıkları ayrıntılarıyla sorulduğunda detaylı bilgi vermemelerinin onların yeteri kadar bilgiye sahip olmadıklarını ya da uygulamaya yönelik yeterli eğitimlerinin olmadığını düşündürmektedir.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Araştırma sonucunda özel eğitim okullarında görev yapan yöneticilerin okuldaki görevlerini yerine getirdikleri ancak yapılan çalışmaların sınırlı olduğu ve müdürlerin bazı uygulamalar hakkında bilgi eksikliklerinin olduğu görülmüştür. Müdürlerin bazı çalışmalarda özel gereksinimi olan öğrencilere yönelik eğitimlerini sınırlı olması ya da uygulamaya yönelik eğitimlerinin olmamasının bu sınırlılığa sebep olduğu düşünülmektedir. Özel eğitim okullarında çalışan müdürlerin özel eğitim alanında yeterli bilgiye sahip olması gerekmektedir. Araştırmadan elde edilen bulgular ışığında müdürlerin bazı uygulamalara ilişkin hizmet içi eğitim programları, teorik ve uygulamaya dayalı eğitim olarak aileye yönelik bilgi ve donanımları artırılmalıdır.

Yasal düzenlemelerde de belirtilen şekilde BEP kurulu oluşturulması, kuruldaki herkes bireyselleştirilmiş eğitim programının hazırlanması ve uygulanması sürecine katılması gerektiği düşünülmektedir. Bu süreçte gerekli bilgi ve donanımı kazanmaları için kurul üyelerinin üniversitelerdeki öğretim üyelerinden hizmet içi eğitimle destek almaları sağlanmalıdır.

Yapılan bu araştırma beş müdürün görüşü ile sınırlıdır. İleriki araştırmalarda daha fazla sayıda müdüre ulaşılması, müdürlerin yanı sıra okullarda görev yapan öğretmenlerinde müdürlerin görevlerine ilişkin görüşlerinin alınması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akçamete, G. ve Ceber, H. (1999). Kaynaştırılmış sınıflardaki işitme engelli ve işiten öğrencilerin sosyometrik statülerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 64-74.
- Amatea, E. S., & Clark, M. A. (2005). Changing schools, changing counselors: a qualitative study of school administrators' conceptions of the school counselor role. *Professional School Counseling*, 9(1), 16-27.
- Ataman, A. (2003). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. Ankara. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

- Avcioğlu, H. (2011). Zihin engelliler sınıf öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı (bep) hazırlamaya ilişkin görüşleri. *Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 12(1), 39-53.
- Aydın, S. (2017). *Özel eğitim kurumlarında yaşanan eğitsel -yönetimsel yetersizlikler ve çözüm önerileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Başaran, İ. E. (1996). *Eğitim yönetimi*. Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Başaran, M. (2008). *İlköğretim okullarında yönetici ve sınıf rehber öğretmenlerinin psikolojik danışma ve rehberlik faaliyetlerinden beklentileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bulut, Y. ve Bakan, İ. (2002). Yöneticilerin eğitimi. *Amme İdaresi Dergisi*, 35(2), 93-116.
- Bursaliođlu, Z. (2010). *Eğitim yönetiminde teori ve uygulama*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çakır, E. (2017). *Ortaokullarda aile katılımına yönelik okul müdürlerinin görüşlerinin değerlendirilmesi: Karaman İli örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Can, H. (2005). *Organizasyon ve yönetim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Carter, E. W., & Hughes, C. (2006). Including high school students with severe disabilities in general education classes: Perspectives of general and special educators, paraprofessionals, and administrators. *Research & Practice for Persons with Severe Disabilities*, 31(2), 174-185.
- Çimen Öztürk, C. (2009). *Eğitim uygulama okuluna devam eden zihinsel engelli öğrencilerin öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı hakkında görüşlerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Dağlı, A. (2006). Okul yöneticilerinin tükenmişlik düzeyleri. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 25, 85-95.
- Diken, H., & Sucuoğlu, B. (1999). Sınıfında zihin engelli çocuk bulunan ve bulunmayan sınıf öğretmenlerinin zihin engelli çocukların kaynaştırılmasına yönelik tutumlarının karşılaştırılması. *Özel Eğitim Dergisi*, 2(3), 25-39.
- Eichsteadt, C. B., & Lavay, B.W. (1995). *Physical activity for individuals with mental retardation campaign*, Illinois, 47.
- Erdoğan, İ. (2000). *Okul yönetimi öğretim liderliği*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Erkan, U., Uludağ, G., & Dereli, F. (2016). Okul öncesi öğretmenleri, okul yöneticileri ve ebeveynlerin aile katılımına ilişkin algılarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi. Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 221-240.
- Evans, C., Williams, J. B., King, L., & Metcalf, D. (2010). Modeling, guided instruction, and application of UDL in a rural special education teacher preparation program. *Rural Special Education Quarterly*, 29(4), 41-48.
- Federica, A. M., Herrold, B. ve Venn, J. (2000). Inclusion reaches beyond the classroom. *Kapa Pi Record*, 36(4), 178-180.
- Fiscus, E. D., & Mandell, C.J. (2002). *Bireyselleştirilmiş eğitim programlarının geliştirilmesi*. G. Akçamete, H. G. Şenel ve E. Tekin, Çev.). Ankara.

- Gözün, Ö., & Yıkıms, A. (2004). Öğretmen adaylarının kaynaştırma konusunda bilgilendirilmelerinin kaynaştırmaya yönelik tutumlarının değişimindeki etkililiği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5(2) 65-77
- Gümüş, E, & Ada, Ş. (2017). Okul müdürlerinin katıldıkları mesleki gelişim faaliyetleri hakkındaki görüşleri: Türkiye ve ABD örnekleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 176-208.
- Güven, A., & Akyüz, M. Y. (2002). Okul yöneticilerinde kaygı-iş doyumu ilişkisinin incelenmesi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7, 178-188.
- Güvenç, M. (2001). *Okullarda rehberlik faaliyetlerinin yürütülmesinde yaşanan güçlükler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Niğde.
- Hardesty, P. H., & Dilard, J. M.(1994). The role of elementary school conselors compared with their middle and secondary school counterparts. *Elementary School Guidance and Counselling*, 29, 83-91.
- İlhan, L. (2008). Eğitilebilir zihinsel engelli çocuklarda beden eğitimi ve sporun sosyalleşme düzeylerine etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(1), 315-324.
- Jameson, J. M., & Mcdonnell, J. (2007). Goingthedistancetotrainteachers forstudentswith severe disabilities: Theuniversity of Utahdistanceteacher education program. *Rural Special Education Quarterly*, 26(2), 26-32.
- Karabulut, A., & Yıkıms, A. (2010). Zihin engelli bireylere saat söyleme becerisinin öğretiminde eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 103-113.
- Kıranşal, N. (2007). *İlköğretim okullarında okul ve aile arasındaki etkileşim hangi düzeyde gerçekleşmektedir: Kars İli örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Kırcalı-İftar, G. (1998). *Özel Eğitim: Özel gereksinimli bireyler ve özel eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Yayınları.
- Koçyiğit, S. (2015). Türkiye ana sınıflarında kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen-rehber öğretmen ve ebeveyn görüşleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 4(1), 391-415.
- Korucu, N. (2005). *Türkiye’de özel eğitim ve rehabilitasyon hizmeti veren kurumların karşılaştığı güçlüklerin analizi: kurum sahipleri, müdür, öğretmen ve aileler açısından*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- MEB. (1997). 573/1997 Sayılı özel eğitimle ilgili kanun hükmünde kararname. Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2012). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. 12 Mayıs, 2016 tarihinde https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeliği_son.pdf adresinden alınmıştır.
- Okutan, M. (2003). Okul müdürlerinin idari davranışları. *Mili Eğitim Dergisi*, 157.
- Özak, H. (2008). *Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere okuma becerilerinin öğretiminde bilgisayar aracılığıyla sunulan eş zamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bolu.

-
- Özgan, H., & Aydın, Z. (2010). Okul-aile işbirliğine ilişkin yönetici, öğretmen ve veli görüşleri. *e-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 5(30), 1169-1189.
- Özyürek, M. (2001). *Sınıf yönetimi*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Talıloğlu, K., & Okyay, E.O. (2012). Özel eğitim okul müdürlerinin ve öğretmenlerin öğretim liderliği roller: Gaziantep örneği. *Turkish Studies*, 7(2), 1045-1061.
- Taymaz, H. (2003). *İlköğretim ve ortaöğretim okul müdürleri için okul yönetimi*. Ankara. Pegem Yayıncılık.
- Teker, H. (2003). *Okul idarecileri ve öğretmenlerinin okul rehberlik servisinin görevleri konusundaki bilinçlilik düzeyinin belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- Uçar, A. (2017). *Öğretmen algularına göre okul müdürlerinin duygusal zeka ve stratejik liderlik davranışlarının incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Uğurlu, Z., Kırıl, E., & Gülşen-Aksoy, İ. (2011). İlköğretim okul yöneticilerinin görüşlerine göre öğretmenlerin sosyalleşmesinde kullandıkları örgütsel sosyalleşme strateji ve taktikleri. *2 nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications*. Antalya.
- Uzun, G. (2017). *Yöneticilerin (okul müdürlerinin) gösterdikleri liderlik özellikleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tez, Avrasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ağrı.
- Yaşar Ekici, F. (2017). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki aile katılım çalışmalarına katılan ve katılmayan ailelerin çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişki. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 543-562.
- Yekta, Y. (2010). *Kaynaştırma uygulamaları yapılan ilköğretim okullarına devam eden zihinsel engelli bireylerin eğitim yaşantılarına yönelik görüşlerinin betimlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Yıkmuş, A., & Sazak Pınar, E. (2005). İlköğretim okulu müdürlerinin kaynaştırmaya yönelik görüşlerinin belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 5(1), 7-22.